

Ակատլ Բակունց

Մրոց

Մրոցը մի ուրույն աշխարհ է, և երբ ձորի ափով անցնում եք, մի անգամ էլ քարձրանում սարը և իշնում մի ուրիշ ձոր, այնպես է թվում, թե վերջին սարը ձեզ ծանոթ աշխարհի սահմանն էր, իսկ սարից դենքը, դեպի ներքն, ընկած է անմարդաբնակ մի երկիր, որի անտառներում արջերը վայրի տանձ են հավաքում և լուսայակ գիշերներին հաստաքուն կաղնիների մոտ գլորվում, կիսաշոր տերևների վրա արջապար խաղում:

Առաջին հանդիպած մարդն այն ձորում տարօրինակ է երևում, բայց շարունակեցեք կածանը, ձիու սանձը պինդ մի բռնեք, թռղեք, որ հին կածանը հնտոտելով ձեզ տանի Մրոց:

Եվ երբ անցնեք սրբնթաց մի գետակ, նրա ափին այգիներ տեսնեք, անպատճառ շան հաշոցի ձայն պիտի լսեք, եթե օրը ցերեկով էլ լինի: Մրոցի շներն զգաստ են, նրանց ժանիքները շատ անգամ են գայլի մաշկ քերծել:

Հաշոցի ձայնը լսում է ձին, ականջները խլշում, սմբակներն ավելի արագ են դոփում կածանի քարերին, ձին քնազդաբար պատկերացնում է ախոռը, մեջը լի զարի:

Ումից էլ հարցնեք, ոչ ոք ձեզ չի ասի, թե ինչու գյուղի անունը Մրոց է: Գուցե տերտերը մի պատմություն անի այն մասին, թե ինչպես «անօրենների» հարձակման ժամանակ շատ դարեր առաջ իրենց պապերը փախել են մի ուրիշ երկրից և պատսպարան գտել այդ հեռու ձորում, – գուցե տերտերը այդ փախուստի մասին պատմի, բայց այդ թեական է, և ոչ մի փաստ չի կարող քերել

նա, քացի բանավոր վկայությունից, վաղուց մեռած պառավների ավանդական գրույցներից:

Ստույգ է միայն այն, որ Մրոցը հնուց ի վեր իր տեղն է, և երբ դիտում եք տների հաստ պատերը, անտաշ քարերը, թվում է, թե անհիշելի ժամանակ, երբ Մրոցի լեռներն են գոյացել, լեռները գոգածն հարթություններ են կազմել, որ գագաթների ձյունը հալչի և հոսի ձորերով, – լեռների գոյացման հետ միասին ապառաժի կտրներից ծնվել են Մրոցի բնակիչները, հարթավայրերում հաճար ցանել, ժայռի գլխին ցատկող վայրի քարայծներին ընտելացրել և սերունդների փորձով սովորել մածունից կարագ ստանալ: Դուք այդպես եք մտածում, որովհետև Մրոցը հեռու է, մոռացված, ճամփան դժվար, ճամփի վրա կանաչ խոտ:

Հարկավոր չէ քարձրանալ ժամի կտուրը՝ տեսնելու համար, թե ինչքան սև ձորեր կան Մրոցից վերև: Եվ եթե ժամանակին հսկաներ են ապրել, իհարկե այդ ձորերը նրանց համար հասարակ առուներ են եղել:

Գուցե ժամանակին և ոչ մի հսկա չի եղել, լեռան առվակներն են դարերի ընթացքում քերել փեշերը, ժայռեր գլորել, մաշել իրենց փրփոր ալիքներով կարծր քարեր և փորել խոր անդունդներ, որ կուսական անտառներ կան, անտառներում նույնքան կուսական արջեր, եթե կուսական՝ նշանակում է մարդու երես չտեսած:

Այդ ձորերում է սնոտի հավատալիքների, քաշքերի և շարքի աղբյուրը, և հիմա էլ Մրոցում շատ ուամիկ անտառի մամուապատ քարանձավների մոտից անցնելիս՝ երկյուղած, շունչը փորն է նետում, տրեխներով զգույշ հուա տալիս չոր տերևներին և շշուկ լսելիս ծնկներում դոդ զգում, թեկուզ այդ շշուկը տրեխի տակ ճռացող չոր ցախից լինի:

Եվ երբ ձմեռ է լինում, և ձյունի ծանրությունից անտառում շատ ծառեր են շարդվում, Մրոցում քուրսու մոտ նստում են, մի ալսոր, որ հազար անգամ է շալակով ցախ քերել անտառից, սկսում է պատմել այն մասին, թե ինչպես զիշեր ժամանակ անտառով անցնելիս ականջով մի ձայն ընկավ, կարծես մի կին, մի շատ ծանոթ կին քարակ ձայնով կանչեց իրեն, ինչպես ինքն ասպանդակեց ձիուն...

Պատմում է, ոտքերը կախ տալիս թոնրի վրա: Նրան ի՞նչ, թե աչքերը կիսախուփ անող թոռը կախից կուշ է եկել տատի փեշի մոտ, չգիտե՞լ լսի՞ պապի գլխով անցածը, թե քնի տաք քուրսու մոտ: Եվ եթե պապի պատմածին լուս է և զյուղի կոմսումուր (իսկ Մրոցում դեռ կոմսումուր քիչ կա), գիրկապ անելով սերտում իր գիրքը՝ «Ազատ ենք մենք, մենք ազատ ենք», – նրա մի ականջը դարձյալ պապի պատմածին է, թեկուզ ժողովում լսած էլ չինի, որ աճտառի քաջը չիք է, հնարովի և սնոտի:

* * *

Մրոցն, իհարկե, զյուղխորհուրդ ունի, խորհուրդն էլ նախազահ: Բայց և ոչ մի գեկուցում չի ասի այն, ինչ կտեսնեք, եթե ապրեք Մրոցում, թերթեք նրա հնադարյան գիրքը:

Գյուղի վերևում հին քարայրեր կան, որոնց շվարում նախիրից ետ արած հորթերն են նատում: Անտաշ քարեր կան, կարգով շարած, շրջանածև, շրջանի մեջտեղ մի մեծ տափակ քար, որի վրա աղ են շաղ տալիս ոչխարի համար: Այն մարդիկ, որոնք այդ քարերը ժայռերից պոկել, ցցել են զյուղի վերևը, գուցե ոչխար էլ չեն ունեցել: Մրոցը դրա մասին չգիտե ոչինչ, միայն հնուց քարակույտերը հայտնի են որպես «Կոապաշտանոց»:

Մրոցը՝ նեղլիկ փողոցներ, փողոցներով առվակներ: Նախիրը հանդից թրքու կճակները լվանում է փողոցների ջրերում և ամեն առավոտ-իրիկուն ջրերը պղտորվում են, ասես առուներով աղբաշուր է հոսում:

Գյուղի մեջտեղ հինավուրց ժամը, ժամի դոան հարյուր տարվա թրիք: Ժամի շվարում մակաղել է ոչխարը, սար զնալուց առաջ աղք է կիտել, տարիների ընթացքում աղքը հավաքվել է, դիզվել, և բոքիկ ոտքերով շատ կանայք աղքը կոխ տալով, մոտեցել են ժամի դոան, խաչքարը պաշել:

Գյուղի մեջտեղ, ժամից քիչ հեռու Մրոցի խրճիթ-ընթերցարանն է: Սովորական մի խրճիթ, որ մարագ էլ կիներ, ներսում քարերի վրա ձգված տախտակներ, պատերին մի քանի պլակատ:

Մարդի աշքին մի պահ տարօրինակ է թվում, որ «Կոապաշտանցի» տները կանգուն են մնացել մինչև խրճիթ-ընթերցարանի գալը, թեկուզ խրճիթում լրագրեր քիչ են լինում, որովհետև զյուղում գրածանաշ քիչ կա: Հեթանոս կրակարանը, խաչակիր եկեղեցին և նոր խրճիթ-ընթերցարանն ասես հազարավոր դարերի պատմություն գիտեն՝ այն օրից, երբ ապառաժի պես մի մարդ առաջին անգամ երևաց Մրոցի ձորերում, բրդու արջին դուրս քշեց քարանձավից, ինքը մեջը պահվեց:

Հարցրեք այդ մասին թեկուզ Մրոցի գիտունին, և նա զարմացած կնայի ձեզ, պատասխան տալ չի կարող, կշաղվի: Եվ պարծենելու կպատմի, թե ինչպես «Նիկոլ թագավորի երեք հարյուր տարվա զոյության ընթացքում» Մրոցը մի զինվոր էլ չի տվել, ծննդյան մատյանները սխալ են գրվել, որ զյուղից ոչ մի մարդ «չգնա Սիրիր, ոուսանա»: Կպատմեն ձեզ, թե ինչպես ամեն տարի զորակոչին սի քո, մի քաշալ ներկայացել են զինվորական ատյան սրա-նրա սուտ անունով, ազատել Մրոցի շոբանին, կամ ինչպես մեկը ծախել է իր ամբողջ կայքը, կաշառ տվել որդուն զորակոչից ազատելու համար:

Էլ ուրիշ զարմանք քաներ կպատմեն Մրոցում, կզարմանաք, եթե իմանաք, որ Մրոցում շատ տներ մինչև այժմ էլ տոնում են մի ուրիշ նոր տարի, որին Նավասարդ են ասում, ինչպես հեթանոս Նավասարդի գիշերը զարթնում են, ճրագները վառում և լուսադեմին ճաշ անում:

* * *

Մեծ դեպք էր Մրոցի համար, երբ մի օր էլ, ձիերի վրա բարձած, մի մեքենա քերին:

Նախագահը գիրկապ անելով կարդաց ստացած գրությունն այն մասին, թե «Ուղարկում ենք մի տրիեր. առաջարկում ենք, նախագահի անմիջական պատասխանատվությամբ, հսկել մեքենային ցնոր կարգագրություն»: Եվ քանի որ թուղթը կնքված էր կնիքով, գրված էր պատշաճ ձևով, նախագահը բացեց մտից մատյանը և գրեց. «Շրջանից առ այն, որ զյուղում եկավ մի մաշին ցնոր կարգագրություն»:

Եթե Մրցոյի անտառներից հանկարծ մի փիղ դուրս գար և տնկվեր ժամի առաջ, այնքան էլ չէին զարմանա: Ալեոր մարդիկ կհավատացնեին, որ փիղը մեծ արջ է, և զյուղը կհավատար:

Բայց ոչ անտառում, և ոչ էլ ձորում, ոչ մի ալեոր մեքենա չէր տեսել: Եվ երբ նախազահը մեքենայի մոտ հավաքված շտես բազմությունը տեսավ, որ շրջապատել էր և ձեռքը վախվիսելով մոտեցնում էր մեքենային, պարտք համարեց ցրել շտես բազմությունը:

– Զարմացք մարդիկ եք. կասես տեսել չեք, մաշին ա էլի, – ասաց նա: Երբ հարցնող եղավ, թե ինչու համար է մեքենան, ինքն էլ շիմացավ, թե ինչպես հնարեց, որ այդ մեքենան նամակներ է տանում ուրիշ քաղաք, ազգ ու քարեկամի և «ծոտի թևով» նրանցից լուր է բերում: Երբ հավատաց շտես բազմությունը, նախազահն ինքն էլ ճշմարիտ համարեց իր հորինածը և ուրախացավ էլ, որ Մրցում միայն ինքն իմացավ մեքենայի ինչ լինելը: Նա մենակ չէր: Առավոտյան շրի գնալիս նախազահի կինը մյուսների առաջ պարծենալու առիթ ունեցավ:

Գիշերով մեքենան թողին նույն տեղը, զգիրը մի քանի անգամ հեռացրեց նրանց, որոնք զարմանքով շարունակում էին նայել, և մտածեց, թե ինչպես է այդ մեքենան նամակներ տանելու հեռու քաղաքներում ապրող իրենց քարեկամներին:

Տները ցրվելուց առաջ նրանք հազար ու մի ենթադրություն արին, նույնիսկ զգրին հարցրին, բայց զգիրն ուսը թոթվեց հեռացավ:

Իհարկե, Ատլանտյանի մյուս ափին բանվորը երբ մեքենայի վրա գրել էր «Made in U.S.A» մտքով երբեք չէր անցել, թե ծովերով և երկաթուղիներով մեքենան այդքան հեռուները պիտի ընկնի՝ Մրց:

...Քեկուզ մի շաբաթ էր անցել, բայց արդեն զգիրը բնագարել էր ժողովրդին մեքենայի մոտից հեռացնելուց, արգելելուց, որ ձեռք չտան: Մրցը դեռ մեքենայի մասին էր խոսում:

Երբ ազրոնոմը վերջին սարը բարձրացավ, սարի զազաթից երևաց Մրոցը, մտածեց այն մասին, թե ինչ պիտի ասի գյուղացիներին, կտա՞ն արդյոք ցորեն կամ զարի տրիերով մաքրելու, ինչպես պիտի զարմանան կանայք, երբ տեսնեն, որ տրիերը ցորենն ավելի լավ է զտում, քան իրենք:

Նրա գալուստն էլ զարմացրեց Մրոցին, մանավանդ, երբ իմացան որ մեքենան աշխատելու է: Նախազահը երկմտեց, հետո հավատաց, որ «ցնոր կարգադրությունը» հենց այդ երիտասարդն էր:

Երբ զգիրը սրան-նրան իրելով ճանապարհ բաց արեց, ազրոնոմը մոտեցավ տրիերին: Աշխատեցնելուց առաջ պտուտակը մի քանի անգամ դարձրեց և զարմացավ, երբ մեքենան մի անգամ դառնալուց հետո կանգ առավ:

Ավելի մեծ եղավ նրա զարմանքը, երբ ձեռքը կոխեց մեքենայի ներսը և հանե մի կերպ ծրարած, ծրարը խմորով փակցրած, հասցեն ճրագի վրա չորացրած նամակներ...